

Artikel om digesvale 2024 (til DOF-SJ-hjemmeside og Panurus):

Ynglende digesvaler i Sønderjylland 2024

Af Jesper Tofft, Maiken Hartung-Struer og Gert Fahlberg

Indledning og formål

Sidste vinter blev DOF-Sønderjylland og OAS enige om at iværksætte et fælles projekt, som dels skulle kaste aktuelt lys over hvordan vores digesvaler har det, og dels var det ønsket at skabe en ny medlemsaktivitet, som kunne samle folk om en konkret fælles opgave, som munder ud med nogle interessante resultater.

Der blev dannet en arbejdsgruppe med Maiken Hartung-Struer, Jan Ravnborg, Gert Fahlberg og Jesper Tofft til at definere og beskrive projektet i detaljer og få det udført i samarbejde med en lang række tællere. Hans Erik Jensen påtog sig en særlig opgave med at få koordineret tingene på Als. Arbejdsgruppen udarbejdede som optakt til projektet en faglig vejledning, der blev udsendt til alle tællere, der havde meldt sig.

Projektet er planlagt til at løbe i to sæsoner, således fortsætter det i 2025. I det følgende redegøres for det første års aktiviteter og resultater, men også en række åbne spørgsmål, som viser, at vi ikke vidste helt så meget om digesvalens ynglebiologi, som vi måske troede. Vi håber at finde ud af mere i 2025, hvorefter vi laver en endelig rapport med de samlede resultater.

Metode:

Ved at gennemgå DOF-basens søgemodul udarbejdede vi en oversigt over tidligere kendte lokaliteter med ynglende digesvaler og herefter tilføjede vi andre lokaliteter ud fra vores lokalkendskab til de forskellige områder.

Der har været god opbakning til projektet, og gennem et samarbejde med Hans Erik Jensen fra OAS, fik vi samlet 26 tilmeldte tællere, som sammen dækkede alle lokaliteterne. Der var både tællere, som selv meldte sig til projektet, og der var tællere, som blev direkte spurgt, om de ville deltage, da de i forvejen er aktive i felten i de områder, vi ønskede dækning i.

Gert Fahlberg og Jesper Tofft udarbejdede et vejledningspapir, som tællerne fik tilsendt. Tællerne havde til opgave at besøge deres lokalitet(er) mindst én gang i yngleperioden - medio juni til ultimo juli - men blev også opfordret til flere besøg for at indsamle informationer om fodring, udviklingen af antal af reder m.m.

Selve optællingsmetoden bestod i at tælle antallet af aktive redehuller. Kunne redehullerne ikke ses p.g.a. ufremkommelighed, så taltes antallet af sete fugle. Resultatet blev indtastet i DOFbasens

almindelige modul under observationstypen "ynglefugle" (YF). Kolonien blev vist med en markør, og notater omkring antal redehuller, sete fugle m.m. blev noteret i kommentarfeltet.

Der blev også aflagt en del besøg ved potentielle lokaliteter, hvor man ikke fandt ynglende digesvaler. Disse blev noteret med "0 par", så man ved, at lokaliteterne har været besøgt – men var uden ynglende svaler.

Resultater:

Det store oktober 2023-højvande samt den høje vandstand i åerne som følge af den rekordhøje nedbør betød, at (stort set) alle redehuller i kystskrænter samt skrænter langs åerne opfattes som nygravede. Det betyder at vi – de fleste steder - har regnet alle nygravede redehuller ved kyster og åer som nye, der umiddelbart kan sidestilles med antal par. Dog viser det sig, især ved kysterne, at en del redehuller ikke gøres færdige eller opgives fordi fuglene under gravearbejdet rammer ind i sten eller hård ler, som de ikke kan grave i. Og i mere sandet jord, skrider nogle redehuller sammen. Derfor har vi ved kysterne og i grusgrave generelt trukket 15 % af redehullerne fra således, at 100 redehuller = 85 par. Vi har her fået nogle gode råd fra ornitologerne i Slesvig-Holsten, som har arbejdet med digesvaletællinger i mange år. I tabellen her i denne artikel har vi således opstillet det maximale antal redehuller, som er registreret pr. koloni, og i en anden kolonne det skønnede reelle antal par. Dette skal ses som en foreløbig model, og vi håber at opsamle mere viden med mere detaljerede undersøgelser i 2025, se nedenfor.

Østkysten	Antal redehull.	Antal par	Optæller(e)	Bemærkninger
Sønderborg Kommune				
Sundeved				
Kragesand vest	20	18	Lars Møller Andersen	
Borreshoved/Kragesand	55	45	Gert Fahlberg Gabor Graehn Rita Callø Christensen	
Gammelmark/Stensigmose	100	85	Gert Fahlberg Lise Pedersen	
Dybbøl Klint	90	80	Lise Pedersen Svend Ove Jensen	
Als				
HørupHav/Hørup Klint	70	60	Lise Pedersen Egon Iversen Kaj Abildgaard Anne Graehn	
Kegnæs Ende	20	18	Gert Fahlberg, Jesper Tofft	
Kegnæs Drej/Kegnæs Fyr	20	18	Gert Fahlberg	
Mommark Havn	90	75	Else Dupont Ulla Warming	

Lyngen	49	40	Henrik Henriksen Klaus Bo Jensen	
Stevning Næs	30	25	Lise Pedersen	
Stolbro Næs	8	7	Henrik Henriksen	
Aabenraa Kommune				
Loddenhøj, Løjt Land	80	68	Jesper Tofft	
Barsø	800	680	Karen Raagaard, Joan Leen	Fordelt på 5 kolonier
Haderslev Kommune				
Gåsvig, Sønderballe I	127	115	Karen Raagaard, Jørn V. Sørensen	
Gåsvig, Sønderballe II	17	15	Jørn Sørensen	
Halk Nor, skydeterræn	650	553	Jørn V. Sørensen, Ove Weiss, Niels Jørgen Jensen, Jesper Tofft	
Brunbjerg, Halk	147	125	Jørn V. Sørensen, Helle R. Boesen, Ove Weiss, Niels Jørgen Andersen	
Halk Hoved	410	360	Jesper Tofft	
Bankel Nor syd	5	4	Jesper Tofft	
Råde Hoved	60	51	Jesper Tofft	
Årø	647	550	Jørn V. Sørensen, Ove Weiss, Niels Jørgen Jensen	
Anslet Hage	7	6	Jørn V. Sørensen	
Østkysten i alt	3.502	2.998		
Grusgrave				
Hønshap Grusgrav	110	94	Poul Junk	
Kliplev Grusgrav	68	58	Gerda Bladt	Fordelt på to del-kolonier
Råkær Grusgrav, Årtoft/Uge	75	64	Erik Faudel, Gerda Bladt	
Uge Grusgrave	80	68	Gerda Bladt	
Klattrup-Røllum Grusgrav	50	43	Erik Faudel, Gerda Bladt	
Grusgrave v. Mjøls, Røde kro	500	425	Jesper Tofft	2 del-kolonier
Grusgrav v. Hønkys, Røde kro	20	17	Jesper Tofft	
Grusgrave v. Andholm, Røde kro	85	72	Jesper Tofft	4 del-kolonier
Grusgrav v. Skrydstrup Mark	10	8	Birthe Rise, Jesper Tofft	
Over Jerstal Grusgrav	10	8	Jesper Tofft	
Gasse grusgrav, Skærbæk	144	122	Aleks Lund	

Grusgrave i alt	1.152	979		
Midlertidige jordbunker/jordarbejde				
Stursbøl, Mølby	10	10	Jesper Legaard	
Rørkær, Tønder	18	18	Christian Olesen	
Fole	26	26	Maiken Hartung-Struer	
Jordbunker i alt	54	54		
Skrænter langs åløb				
Gram Å v. Fole Dambrug	26	26	Maike Hartung-Struer	
Fladså	100	55	Karen Raagaard, Jesper Tofft, Aleks Lund	
Gelså v. Enderupskov/Tiset Hede	15	15	Jesper Leegaard, Karen Raagaard, Jesper Tofft	
Gelså v. Gelsbro Fiskeri	2	2	Jesper Tofft	
Gelså, nedstrøms Gelsbro Fiskeri	25	20	Karen Raagaard	
Gelså, Stavnager I	12	5	Karen Raagaard	
Gelså, Stavnager II	85	85	Karen Raagaard	
Løbæk, Roostbro	10	10	Jesper Leegaard	
Sønderå, Rens Vestermark	15	15	Jesper Tofft	
Åløb i alt	290	233		
Vadehavskysten				
Koldby Kyst	22	22	Christian Olesen	
Klinter Emmerlev Klev – Emmerlev Kirke	25	25	Jan Ravnborg	4 småkolonier
Vadehavskysten i alt	47	47		
Samlet for hele Sønderjylland	5.045	4.311		

Kyster: Indledningsvist skal det nævnes, at der på flere af de nævnte lokaliteter er nævnt samlede antal, men flere steder er der reelt tale om flere nærliggende del-kolonier. Det ser ud til at mange klinter, som ellers umiddelbart ser egnede ud, tilsyneladende består af så hårdt ler, at fuglene ikke kan grave i dem. Der er ikke registreret så mange digesvaler på Als og Sundeved som længere nordpå

langs østkysten. Dette kan hænge sammen med en anden geologi, så der er mere hårdt ler, som svalerne ikke kan grave i ved Als og Sundeved ift. Barsø, Årø og Haderslev Næs.

Der er registreret 3 kolonier på Broagerland og én ved Dybbøl Klinte, og på selve Als er der fundet 7 kolonier. Ved Aabenraa Fjord er der ikke set tegn på ynglende digesvaler men ved Loddenhøj på Løjt Land er der set en enkelt koloni. Barsø overrasker med hele 800 nye redehuller fordelt på 5 kolonier.

Ved sydkysten af Årø, som i mange år har været kendt som ynglested, er der fundet 647 reder, mens der langs fastlandskysten fra Gåsevig ved Sønderballe til Årøsund er fundet en række store kolonier med tilsammen godt 1400 redehuller. Nord for Haderslev Fjord er der kun fundet en enkelt lille koloni ved Anslet Hage.

Udsnit af digesvalekoloni på Barsø med meget tætsiddende reder. Juli 2024.
Foto: Joan Leen

Digesvalekoloni på Årø. Juni 2024.
Foto: Jørn V. Sørensen

Grusgrave: Disse lokaliteter er mere ustabile end langs kysterne, da de kunstigt gravede skrænter i de industrielle grusgrave løbende graves væk og nye dannes i takt med arbejdet med at grave grus og sand. Vi har mange grusgrave i Sønderjylland, især omkring Uge og Rødekro, men det resulterer ikke

altid i en masse skrænter, da der ofte graves op fra store dybder, hvor der dannes søer. Der er fundet ynglende digesvaler i 11 grusgrave, nogle steder med flere forskellige del-kolonier indenfor den enkelte grusgrav. Her er vi flere steder mere usikker på, hvor mange reder der er nygravede i 2024, og hvor mange gamle redehuller, der kan være tale om. Vi håber i sæson 2025 at få mere styr på den side af sagen.

Jordbunker: Det er en kendt sag, at digesvaler kan slå sig ned ved midlertidige jordbunker, typisk ved anlægsarbejde. Her kan en side af jordbunken være skredet ned, så der dannes en lodret flade – eller det kan ske ved maskinaktivitet. I år er der meldt om 3 sådanne småkolonier. Den mest usædvanlige er fra Fole vest for Gram, hvor en landmand er så glade for svalerne, at han hver år laver en jordbunke med skrænter til fuglene. Et prisværdigt initiativ

Skrænter langs å-løb: Før den industrielle grusgravnings tid var skrænter langs visse åer og floder nok de eneste muligheder digesvalerne havde for at yngle i indlandet. I Sønderjylland har det gennem mange år været kendt, at fuglene yngede ved Gelså og Fladså (forlængelsen af Gram Å), hvor der ved indlandsklitter og andre sandede hævnings i terrænet var muligheder for at der kunne dannes lodrette skrænter, der er op til 4-5 m høje. Nogle gange er det dog nok med kun en meter høj skrænt. Der er i år fundet 5 kolonier ved Gelså fra østenden af Stensbæk Plantage og Tiset Hede til grænsen til Esbjerg Kommune vest for Gelsbro. Og ved Gram Å/Fladså er der fundet 3 kolonier, heraf to ret tæt på hinanden ved Fladså. Ser vi bort fra denne egn, er der ved vandløb kun fundet to små kolonier ved hhv. Lobæk nær Arrild og ved Sønderåen vest for Rens. Vi tror dog, at der kan være flere ukendte småkolonier ved vores vandløb.

Jordbunke ved landmand i Fole. Juni 2024.
Foto: Maiken Hartung-Struer

Samlet bestand:

Af de samlede resultater i tabel 1 fremgår, at der samlet er registreret 5.045 redehuller. Som ovenfor nævnt er dette tal reguleret til en skønnet kendt bestand på 4.311 par. Vi tror, at der findes mindre uopdagede forekomster rundt omkring på vanskeligt tilgængelige steder som å-løb, måske nogle uoverskuelige grusgrave i Rødekro-området samt ved jordbunker. Således vurderer vi, at der kan være op til 100-200 uopdagede par, så den reelle samlede bestand vurderes til ca. 4.450 – 4.550 par.

I den seneste officielle oversigt over Danmarks fugle (Christensen m.fl.: Systematisk oversigt over Danmarks fugle 1800-2019, DOF, 2022) angives landsbestanden af digesvaler til 9.200 par. Set i lyset

af, at vi i denne undersøgelse alene i Sønderjylland kan finde over 4.000 par må det betyde, at landsbestanden er undervurderet, måske endda i væsentlig grad.

Digesvaler pudser fjerene ved koloni ved Barsø. Juli 2024.

Foto: Joan Leen

Tre unger kigger ud. Barsø, juli 2024.

Foto: Joan Leen

Storme og højvande:

Den voldsomme oktober-storm i 2023 vaskede alle kystskrænter godt og grundigt_ af, så der opstod en lang række nye muligheder for digesvalerne, så de kunne grave nye reder. Derfor er vi gået ud fra, at alle redehuller fra forår/sommer 2024 er nygravede, og således et udtryk for bestandens størrelse.

Ved åerne oplevede vi i 2024 de højeste sommervandstande i mands minde. Det betød at adskillige kolonier, der blev skabt ved mere moderate vandstande i maj-juni, skyllede helt eller delvist væk i juli, hvor de højeste vandstande opstod. Digesvalerne ved åerne har således haft en sæson fuld af ”udfordringer” – for nu at bruge et moderne udtryk, og uden tvivl en ret dårlig ynglesæson målt på ungeproduktionen, selvom vi ikke har nogle konkrete tal for det.

Prædation:

Vores digesvaler bygger jo deres reder i stejle skrænter, og graver sig tilmed op til en meter eller mere ind i jorden for bl.a. at undgå at rovdyr kan nå frem til rederne. Vi har modtaget to eksempler, hvor vores folk i felten har opdaget prædation i form af udgravning af rederne.

Dels i en grusgrav ved Klattrup/Røllum, hvor Erik Faudel meldte, at en ræv havde gravet de fleste redehuller ud.

Mere spektakulært og heldigt/tragisk var det for Maiken Hartung-Struer, som ved en skrænt ved Fole Dambrug/Gram Å ved højlys dag oplevede en mink grave sig systematisk ind i redehuller, hvor den formentlig tog næsten alle unger. Det blev både fotograferet og filmet, at minken tog unge efter unge, svømmede bort med dem til et lager, hvorefter den kom tilbage og hentede endnu en unge. Nogle af redehullerne her lå meget tæt på vandet, hvilket tilsyneladende gjorde det nemmere for minken. Der blev siden af en lokal jæger sat en fælde op for minken, men det vides i skrivende stund ikke om den er blevet fanget. Se fotos her i artiklen. Video kan ses [her](#)

Mink under udgravning af digesvalereder. Gram å, august 2024.
Foto: Maiken Hartung-Struer

Mink med digesvaleunge i munden. Gram Å, august 2024.
Foto: Maiken Hartung-Struer

Åbne spørgsmål:

Dette første år i vores to-årige undersøgelse har givet en lang række resultater, men vi må også erkende, at der er en del omkring digesvalens ynglebiologi, som vi ikke er helt skarpe på, og hvor litteraturen heller ikke giver os megen viden. Derfor besvarer undersøgelsen ikke kun nogle spørgsmål, den stiller også nogle åbne spørgsmål, som vi håber at få et lidt bedre svar på efter næste års registreringer. Det kunne f.eks. være

- I hvor høj grad flytter fuglene fra sted til sted inden for samme sæson? (eks.: ved Halk Nor optaltes sidst i juni 360 reder, i begyndelsen af august var dette tal vokset til 650 – hvor kommer fuglene fra?)
- Hvor mange par har andet kuld unger?
- I hvor høj grad bygges der nye reder til andet kuld (se eksemplet fra Halk Nor ovenfor)?
- Hvor mange fugle opgiver efter ødelæggelse af redeskrænter i yngletiden?
- Hvor sent på sæsonen bliver der fodret unger i 2. kuld ? (eks.: 6. sept. 2025 blev der stadig fodret i mindst 15 redehuller ved Halk Nor, og flere par havde endnu små unger)
- ??

Ny optælling 2025:

Vi håber at de personer, som har talt op i 2024, vil fortsætte med de samme lokaliteter i 2025, da man nu kender de lokale forhold.

Ift. 2024 vil vi gerne have mindst to registreringer pr. lokalitet: først en registrering af antal (gamle) redehuller, dvs. fra året før. Det skal ske i marts-april før ynglefuglene ankommer fra deres vinterkvarter. Dernæst en optælling i perioden 10. juli til 10. august, hvor bestanden opgøres/skønnes ift. antal nye redehuller fra samme sæson og evt. gamle, som også ser ud til at være i brug.

Endelig håber vi at kunne finde folk, som vil følge kolonierne mere løbende, f.eks. hvis man bor relativt tæt på, og har tid og lyst. Så kunne man besøge kolonien hver 2. eller 3. uge for at følge udviklingen i antal redehuller og aktivitet ift. ynglecyklus med 1. og 2. kuld etc.

Vi skriver ud til alle optællere fra 2024 igen i forår 2025 med en revideret vejledning